ABORDĂRILE CONCEPTUALE MODERNE ALE INVESTIȚIILOR ALTERNATIVE

Ivan LUCHIAN,
Conferenţiar universitar, doctor, Institutul International de Management IMI-NOVA
Angela FILIP,
Conferenţiar universitar, doctor, Universtiatea de Stat din Moldova

ABSTRACT: Dezvoltarea pieței financiare, precum și dorința investitorilor de a-și fructifica esențial resursele fianciare deținute, au condus la apariția unei game vaste de instrumente și procedee de investiții. Investițiile alternative, în ultima perioadă, manifestă o tendință de creștere, sub aspect cantitativ și caliativ, acestea devenind tot mai diversificate și în acelaș timp, tot mai riscante.

CUVINTE CHEIE: capital de risc; capital uman; investiții alternative; Managed futures; investițiile în metale prețioase

Introducere. Investițiile alternative constituie o formă specială de plasare a capitalului, care nu se înscriu în formele tradiționale de investire – reale și de portofoliu.

În decursul secolelor, au existat investitori, care își plasau mijloacele bănești în active (obiecte din aur și alte metale prețioase, diamante și alte pietre prețioase, opere de artă și anticariat ș.a.), care, cel puțin aparent, aveau o anumită valoare de piață, însă, funcționalitatea lor este discutabilă.

Spre sfârșitul secolului XX, a început formarea unei piețe globale a obiectelor investițiilor alternative sub influența unui șir de factori fundamentali și tehnici. Proporțiile acestei piețe cresc din an în an.

Esența investițiilor alternative. O *investiție alternativă* este un produs de investire, altul decât investițiile tradiționale de acțiuni, obligațiuni, în numerar sau bunuri. Acest termen are o tratare relativ liberă și include active corporale, precum arta, vinurile, antichitățile, valori numesmatice sau filatelice și unele active financiare, cum ar fi imobilul, capitalul de risc ș.a.. [1]

În altă ordine de idei, *investițiile alternative* reprezintă investiţii de capital, care nu pot fi atribuite claselor tradiţionale de active.[4]. Deci, investițiile alternative sunt investiții neconvenționale proiectat pe termen lung. Spre deosebire de investițiile tradiționale, banii nu sunt investiți în obligațiuni, acțiuni, depozite sau titluri de creanță.[11]

Utilizarea unor astfel de active în formarea unui portofoliu de investiții poate spori profitabilitatea și crește nivelul de diversificare, astfel, încât, atunci când acesta este format, ele trebuie să joace un rol important. De asemenea, ele pot fi folosite pentru crearea unei structuri complet unice a portofoliului, care este calitativ diferit de cele tradiționale.[12]

Premisele de bază pentru apariţia investiţiilor alternative şi a cererii pentru acestea din partea investitorilor particulari le-au constituit:[10]:

- neîncrederea în profitabilitatea şi stabilitatea formelor tradiţionale de investire în urma crizelor financiare;
- dorinţa investitorilor de a-şi păstra mijloacele băneşti prin investirea în „valorile veşnice”;
- dorinţa de a obţine un nivel calitativ nou al diversificării capitalului investit.

Caracteristicile, avantajele și dezavantajele investițiilor alternative. Conform Wikipedia, investițiile alternative comportă anumite caracteristici specifice:[4]:

- corelația joasă cu investițiile financiare tradiționale, cum ar fi acțiunile și obligațiunile;
- poate fi dificilă determinarea valorii curente de piață a activului;
- investițiile alternative pot avea o lichiditate relativ scăzută;
- costurile de cumpărare și de vânzare poate fi relativ mari;
- este necesară o calificare înaltă în vederea efectuării analizei înainte de efectuarea tranzacțiilor.

Avantajele de bază ale investiţiilor alternative sunt:[10]:

- în cele mai dese cazuri, mijloacele băneşti nu sunt plasate în active virtuale sau fictive, ci în cele reale;
- valoarea acestor active depind foarte puţin de oscilaţiile de pe pieţele financiare şi ciclicitatea economiei globale;
- corelaţia ineficientă cu piaţa de acţiuni şi obligaţiuni şi volatilitatea relativ joasă a valorii acestor active;
- profitabilitatea relativ înaltă.

Totodată, trebuie menţionate şi dezavantajele investiţiilor alternative [10]:

- necesitatea deţinerii iniţiale a unei competenţe înalte în domeniul investirii;
- caracterul limitat sau insuficient al datelor istorice referitoare la preţuri şi profitabilitate;
- transparenţa insuficientă a unor pieţe atractive pentru investire şi complexitatea dobândirii informaţiei necesare;
- dificultatea determinării preţului curent şi complexitatea prognozării dezvoltării unei anumite pieţe, pe care sunt efectuate investiţiile alternative, precum şi o anumită dependenţă de modă;
- riscurile specifice investițiilor sunt înlocuite prin: riscul lichidităţii joase, riscurile ce țin de procurarea activelor necalitative şi de falsificări;
- adesea, investiţiile alternative necesită un volum relativ mare al capitalului.

Categoriile investițiilor alternative. În ultimele câteva decenii, s-au conturat şi alte tipuri de investiţii, cunoscute sub denumirea generică de investiţii alternative. Acestea, în special fondurile care investesc în strategii alternative, se referă la plasamentele în următoarele tipuri de active. [4;10;11;12;13;17;5;8]

Prima categorie de investiţii alternative constituie *activele specifice financiare*. Această categorie poate include acele active financiare care nu sunt legate de nici un fel de datorii sau de afaceri cu instrumente ale pieței financiare. La rândul său, în această categorie include următoarele active financiare alternative:

- *Capital de risc* - acesta este un subgrup al capitalului privat specializat pe investițiile în stadiile incipiente ale companiilor în creștere.

Capitalul de risc este capitalul financiar oferit companiilor în stadiul incipient, cu risc ridicat și potențial ridicat pentru a se putea dezvolta. Fondul de investiții de capital de risc valorifică resursele bănești, deținând o parte din capitalul propriu al firmei în care investește, care, de obicei, are o tehnologie nouă sau un model de afacere în industriile de înaltă tehnologie, cum ar fi biotehnologia, IT și software. Investiția tipică de capital de risc are loc după etapa capitalului inițial, ca prima etapă de capital instituțional pentru a finanța dezvoltarea economică, cu scopul de a genera venituri prin realizare eventuală a unui eveniment, precum o ofertă publică inițială sau vânzarea companiei. Capitalul de risc este o subcategorie a investițiilor de capital. În consecință, tot capitalul de risc reprezintă capital de investiții, dar nu tot capitalul de investiții este capital de risc.[9]

Firmele de capital de risc strâng fonduri de la oamenii înstăriți, dar și de la investitorii instituționali, pe care le implementează în companii, ce variază ca locație, industrie, sau stadiu de finanțare. Această sursă de capital este vitală pentru start-upuri și companiile în stadiu inițial de dezvoltare, care nu au acces la finanțările publice, multe dintre ele nefiind încă total operaționale, fără venituri. Capitalul de risc prezintă un grad ridicat de risc, dar poate produce venituri colosale în urma unui eveniment care implică lichiditate. Investitorii inițiali de capital de risc în startup-uri faimoase ca Google, Facebook și Twitter. Adesea, obțin randamente semnificative.

- *Managed futures (fonduri gestionabile de futures)* – efectuează operațiuni cu contractele futures pe toate pieţele de mărfuri și de valori mobiliare. Profitabilitatea acestor fonduri nu depinde de starea conjuncturii pieței, permițând, astfel, obținerea de profituri atât pe piața în creștere, cât și pe cea în scădere.[14]

- *Hedge funds (fondurile de hedging)* - sunt fonduri speculative, de risc ridicat, care concurează, de cele mai multe ori, cu majoritatea investitorilor, încercând și, deseori, reușind să obțină performanțe peste indicii generali ai piețelor pe care activează (performanțe de tip „alfa" – adică, peste indicele de referință sau peste benchmark). Fondurile de hedging au înregistrat, până-n prezent, performanțe care au rezistat puternic la șocurile de pe piețele globale de acțiuni.

Principala problemă a fondurilor de hedging o constituie reputația lor foarte proastă, atrasă de unele eșecuri majore ale unor investitori de acest tip. Despre hedge funds, se spune că s-ar putea număra printre cauzele care stau la baza crizei financiare recente, speculațiile lor aruncând în prăpastie piețele globale de acțiuni. Fondurile de hedging rămân instrumente controversate, în care fondurile de pensii private pot investi. Cele mai temerare, din acest punct de vedere, sunt fondurile de pensii private din Statele Unite, unele dintre ele având expuneri chiar și de peste 10%-15%. Totuși, 80% dintre fondurile de pensii din SUA nu au investit, până acum, în fondurile de hedging. În Europa, fondurile de pensii private din statele nordice (Scandinavia, mai puțin Norvegia) și din Elveția sunt și ele printre clienții importanți ai industriei globale de hedge funds.

Există doar două moduri eficiente pentru fondurile de pensii de a interacționa cu fondurile de hedging:

✓ fie fondurile de pensii plasează cel puțin 10%-15% din active în fonduri de hedging;

✓ fie le evită complet - calea de mijloc fiind ineficientă.

Testarea prin expuneri de 1%-2%-5%, la industria de hedge fund, reprezintă o metodă bună de a cunoaște acest tip de produse, însă, după o perioada de test, managerul fondului de pensii trebuie să hotărască una din două: ori investește semnificativ, adică cel puțin 10%, ori iese complet. Alocările de 1%-2% sunt, practic, inutile și nu valorifică avantajele fondurilor de hedging.

Fondurile de hedging au, de cele mai multe ori, corelații foarte reduse cu restul piețelor financiare, frecvent, aflându-se în situația de a cumpăra când toată lumea vinde și de a vinde când toată lumea cumpără.

- *ETF (Exchange Traded Funds)* - sunt fonduri de investiții, produse structurate, care „împachetează" o întreagă piață financiară (de acțiuni, obligațiuni, monetară etc.), urmărind perfect evoluția indicelui pieței respective și oferind investitorilor performanța agregată a pieței, Astfel, investitorii pot obține expunere imediată la anumite piețe și pot diversifica rapid structura de investiții, fără efortul administrării active a portofoliului.

În urmă cu doi ani, fondurile de pensii private din Europa abia investeau sume minore în ETF-uri, primele fonduri de pensii, care au testat aceste produse, fiind unele din statele nordice, Europa de Vest (Franța, Germania, Austria), apoi au început și fonduri de pensii private din Europa Centrală și de Est.

La nivel global, industria de ETF-uri administrează active totale de circa 820 de miliarde de dolari SUA. Un număr de 1.632 de fonduri de tip ETF sunt active, în acest moment, urmărind de la piețele monetare la cele de acțiuni. Practic, oriunde există piețe cu indici, ETF-urile pot urmări acești indici și pot obține performanță agregată a pieței.

Printre alte avantaje ale ETF-urilor, putem menționa că:

- combină caracterul tranzacționabil al acțiunilor cu beneficiile diversificării oferite de fondurile mutuale;
- sunt foarte transparente;
- percep comisioane reduse pentru investitori și elimină riscul de contrapartidă;
- titlurile ETF-urilor se tranzacționează pe burse, alături de alte instrumente, astfel că investitorilor le este ușor să obțină expunere pe acest tip de instrumente, dacă doresc.

- *Asset-backed lending (ABL) funds* - sunt fonduri de investiții, care copiază modelul de business al băncilor (pe zonă de corporate finance), oferind unor antreprenori credite pe termen scurt (sub 2 ani), de tipul finanțărilor-punte, cu dobânzi mult mai mari decât cele ale băncilor, ajungând până la 18% pe an(în dolari SUA). Creditele sunt, însă, oferite doar cu garanții (colateral) foarte solide și în proporții de cel mult 50%-60% din valoarea activelor aduse ca și garanție.

- *Fondurile de private-equity* - sunt fonduri de investiții, care plasează disponibilitățile financiare în acțiuni ale unor companii nelistate pe piețele bursiere. Fondurile de private equity cumpără participații semnificative în companii nelistate, le dețin pe perioade relativ lungi (3-5 sau mai mulți ani) și apoi vând aceste participații (exit), câștigând din creșterea valorii companiilor în care au investit. Dezavantajele majore ale fondurilor de private equity sunt însă dificultățile de evaluare periodică a deținerilor.
- *Fond de fonduri*. Acestea sunt vehicule mari care formează fonduri pentru a investi în alte fonduri de investiții alternative. Investitorii obțin, în mod inerent, diversificare, prin investiții multiple în mai mulți manageri, strategii sau clase de active.

A doua categorie de investiții alternative o reprezintă plasamentele în *active fizice (reale) specifice*. Această categorie de investiții alternative nu este mai puțin extinsă decât prima și poate fi divizată în mai multe tipuri:

- *Investițiile în metale prețioase*. Cele mai răspândite sunt investițiile în aur.

Investiţia în aur a reprezentat, tradiţional, un adăpost financiar pentru doritorii de a păstra valoare constituită prin mijloacele băneşti. În ultimiele zeci de ani, investiţiile au adoptat un trend de "popularizare", iar investiţia în aur a fost fidelă acestui trend. Au apărut modalităţi de investire accesibile marelui public.

Investiţiilor în aur poate lua următoarele forme:[2]

✓ deţinere fizică de aur, în proprietate directă:
- lingouri şi alte variante fizice;
- monede de aur pur;
- valori numismatice (monede ce deţin aur în proporţie variabilă);
- bijuterii de aur (unii specialişti nu consideră a fi o metodă de investiţie).

✓ deţinere fizică în proprietate indirectă, la bancă sau brokeri specializaţi:
- în forme fungibile;
- în forme infungibile.

✓ valori mobiliare legate de aur:
- ETF (Exchange Traded Funds sau Fonduri de Tranzacţionare);
- certificate.

✓ derivate ce țin de aur (tranzacţionate pe piețele bursiere):
- contracte forward;
- contracte futures;
- contracte options.

✓ acţiuni ale firmelor miniere care extrag aur.

- *Investițiile în pietre prețioase*, cele mai populare fiind plasamentele în diamante.

În cele ce urmează, pot fi remarcate unele caracteristici ale investițiilor în diamante:[15]

- **diamantele sunt un obiect de investiții tradiționale, recunoscute de secole în cele mai multe țări;**
- pentru a obține profitabilitatea dorită, este mare nevoie de un termen lung. Prin urmare, investițiile în diamante sunt de lungă durată;
- avantajul suplimentar al investiției în diamante constă în aspectul lor estetic;
- diamantele nu se schimbă în timp și sunt mici în volum și greutate. Prin urmare, acestea sunt convenabile pentru depozitare și deplasare;
- diamantele necesită expertiză și certificare, iar tranzacțiile cu acestea trebuie să fie confirmate prin documentele respective;
- în lume, există o gamă largă de tipuri și forme de diamante, iar fiecare din ele are particularitățile investiționale specifice;
- diamantele au o lichiditate relativ joasă, ceea ce se datorează dependenței înalte de funcționarea infrastructurii de piață și comportamentul profesioniștilor.

- *Investiţiile în operele de artă.* **Operele de artă, ca obiect de investiții prezintă anumite avantaje: stabilitate, ofertă limitată, necorelare cu pieţele financiare şi de capital, dar au şi câteva dezavantaje: risc ridicat, lichiditate redusă, impredictibilitate.[6]**

Criticii afirmă că investiția în artă ignoră fundamentele analizei financiare și este, mai degrabă, un pariu, singurele venituri reale fiind cele obținute prin închirierea obiectelor de artă către galerii. Astfel, arta pare un plasament riscant, poate chiar mai riscant decât acțiunile. Piața obiectelor de artă este puțin lichidă, opacă și nereglementată. Stabilirea valorii este subiectivă, nu există rapoarte de analiză și date tehnice.

Investiția în arta are însă și avantaje – supraviețuiește de cele mai multe ori scăderii economice. În piața obiectelor de artă, presiunea de vânzare apare doar în timpul depresiunii economice și doar la segmentele inferioare ale pieței. Obiectele de artă de calitate au tendință de a fi mult mai stabile decât majoritatea instrumentelor financiare în vremuri tulburi.

În plus, pe termen lung, trendul pe piața obiectelor de arta este crescător, deoarece arta este un produs rar, care nu poate fi reprodus după liberă voință, există un număr limitat de obiecte de artă, însă cererea este în creștere. Investitorii de pe pieţele mature au la dispoziție și investiții în fonduri de artă. Tot pe pieţele dezvoltate, una dintre cele mai respectate analize ale prețului pe piața de artă este indicele Mei Moses All Art, care umărește evoluția prețului a 13.000 de piese de artă în licitații. Indicele a fost creat de doi profesori: Michael Moses şi Jiangping Mei în 1975.

- *Investiţiile în anticariat* sunt plasamentele în obiectele vechi, cu o anumită valoare culturală, religioasă sau istorică. Aceste obiecte pot aparține anumitor personalități istorice remarcabile sau pot fi parte a unor evenimente istorice.[17]

La acestă categorie de obiecte de referă:

- ✓ icoanele;
- ✓ sculpturile, tablourile, obiectele de decor (care pot fi de argint, porțelan sau de sticlă);
- ✓ mobilă și articole de menaj;
- ✓ scrisori, manuscrise și jurnale ale oamenilor iluștri;
- ✓ monede și alte forme ale semnelor bănești.

- *Investiţiile în monede, timbre, insigne şi decoraţii* reprezintă un domeniu de plasare a mijloacelor bănești tangențial cu domeniul precedent. Investițiile pot fi efectuate în formă de plasare în obiecte separate, însă, în cele mai dese cazuri, are loc sub forma creării de colecții, care au un potențial de creștere a valorii de piață, odată cu trecere timpului.

- *Investiţiile în viniri şi colecţii de vinuri* constă în plasarea mijloacelor băneşti în vinurile îmbuteliate în sticle. De regulă, este vorba de vinurile păstrate în condiţii speciale în decursul unor perioade relativ lungi de timp, contând pe fenomenul schimbării în timp a calităţilor vinului, precum şi pe creşterea valorii de piaţă a acestuia.

În special, acestea pot fi vinurile de calitate superioară de următoarele tipuri:[7]

- ✓ *vinuri mature* - vinuri obţinute din soiuri aparte de struguri sau dintr-un amestec al acestora cu aplicarea unei tehnologii speciale sau acceptate de toţi, cu condiţia unei maturări obligatorii în recipiente staţionare pe parcursul a cel puţin 6 luni;
- ✓ *vinuri de oenotecă (colecţie)* - vinuri de calitate superioară, care după încheierea ciclului tehnologic de producţie, inclusiv maturitatea în recipiente staţionare, suplimentar se învechesc cel puţin 2 ani şi jumătate.

De regulă, vinurile de consum curent nu sunt obiect de investire.

Vinurile pot îndeplini funcţia investiţională în mai multe feluri:

- ➢ ca obiect principal de investire, ca activitate de bază;
- ➢ ca investiţie cu caracter auxiliar pentru obţinerea efectului de divesificare a portofoliului investiţional;
- ➢ ca investiţie conexă activităţii de bază; de exemplu, pentru activităţi econoice specifice, cum ar fi turismul, activitatea hotelieră şi a restaurantelor de talie înaltă ş.a.

- ca instrument pentru crearea imaginii de soliditate a businessmanului pe fondalul activităţii economice de bază, folosirea vinului ca simbol al bunăstării şi apartenenţei unui club de oameni cu o cultură înaltă.

Trebuie de ramarcat, că în cazuri de excepţie plasamentele în vinuri pot fi spontane ca rezultat al altor activităţi investiţionale (spre exemplu, în cazul întreprinderii expediţiilor arheologice cu caracter comercial, pe parcursul cărora sunt găsite vinuri vechi sau în cazul procurării imobilelor cu beciuri vinicole, în care au rămas vinuri puse la păstrare de proprietarii precedenţi, iar vânzătorii nu au văzut valoare în ele).

De asemenea, sunt cunoscute cazurile, în care colecţiile de vinuri s-au forma iniţial în scopul consumului, iar apoi, numărul sticlelor fiind prea mare faţă de necesitatea reală, o parte din ele au rămas la păstrare pe parcursul a unir perioade relativ mari de timp, pentru ca până la urmă să fie vândute în cadrul licitaţiilor. Astfel, achizţia curentă de vin s-a transformat în investiţie.

- *Investiţiile în imobil* reprezintă totalitatea mijloacelor alocate în scopul cumpărării bunurilor imobiliare în scopul obţinerii profitului direct sau al anumitor avantaje economice.

Investiţiile în imobil reprezintă una din formele cele mai populare ale activităţii investiţionale răspândită în întreaga lume, în special în ţările industrial dezvoltate.

Mai mult ca atât, în perioadele ce avânt economic investiţiile în imobil se prezintă ca potenţial profitabile. Însă această impresie poate fi rezultatul doar a unor aparenţe. Pentru detectarea particularităţilor investiţiilor în imobil să examinăm esenţa lor.

Această activitate poate fi desfăşurată direct în forma contractării imobilului în faza de construcţie (pe piaţa primară) sau cumpărării lui pe piaţă (adică pe piaţa secundară).

Pe piaţa primară imobilul poate cumpărat la una din etapele:

- ✓ etapa A – începutul procesului de construcţie;
- ✓ etapa B – desfăşurarea lucrărilor de montaj;
- ✓ etapa C – darea imobilului în exploatare.

De obicei, cel mai ieftin imobil poate fi procurat la etapa A, la etapele ulterioare având loc procesul de majorare a preţului.

La fel, sunt posibile variantele de intermediere, sub forma participării la capitalul companiilor de investiţii, fondurilor imobiliare de investiţii ş.a.

Genul activităţii investiţionale depinde, în mare măsură, de tipul selectat al acesteia.

- *Resurse*. Investiţii în producţie sau de prelucrare a resurselor naturale: petrol, gaze naturale, lemne, cărbuni și altele.

*A treia categorie de investiţii alternative sunt tipuri speciale de valori mobiliare***.** Această categorie include valorile mobiliare comercializate pe Piața Investițiilor Alternative (PIA). Această piață a acțiunilor companiilor este divizată în 32 de sectoare principale. Acestea sunt active financiare ce țin de biotehnologii, resurse naturale, technologii informaționale și multe altele. PIA înaintează cerințe foarte joase față de emitenți. În particular, ei au dreptul să nu se conformeze criteriului mărimii minimale a valorii de piață a valorilor mobiliare, dar ele trebuie să fie liber tranzactionabile pe termen nelimitat și, de obicei, comapniile emitente prezintă interes pentru investitori în bază planurilor de dezvoltare, într-o măsură mult mai mică în baza istoriei companiei. Desigur, aceste investiții comportă nivel semnificativ al riscului. Astfel de investiții necesită o schimbare a aversiunii investitorilor față de risc.

Cea de-a patra categorie este *investiţiile în capitalul uman*. Capitalul uman reprezintă capitalul în forma capacităţilor intelectuale şi aptitudini practice obţinute în procesul de instruire şi al activităţii practice a omului. În sens economic, acesta rezidă în capacitatea oamenilor de a participa la procesul de producţie.[3]

Prin altă definiţie, capitalul uman constă în acele abilităţi ale indivizilor care sunt caracteristice acestora şi rămân constante, în orice mediu social, putând fi valorificate pe piaţa muncii, în schimbul unor resurse economice de orice tip.[3]

Astfel, capitalul uman reprezintă un complex al capacităţilor productive ale omului, precum sănătatea, particularităţile naturale umane, nivelul studiilor şi al profesionalismului, precum şi mobilitatea de muncă a individului.

Noţiunea de *investiţii în capitalul uman* totalizează cheltuielile efectuate pentru menţinerea (restabilirea) sănătăţii, instruire generală şi tehnică, precum şi alte activităţi contribuitoare la ridicarea productivităţii şi calităţii muncii.[16]

Din alt punct de vedere, capitalul uman constituie rezultatul investiţiilor în complexul de capacităţi şi calităţi acumulate de om, care, în cazul folosirii conform destinaţiei, contribuie la creşterea productivităţii muncii şi a profitabilităţii întreprinderii.

Bibliografie:

1. LUCHIAN Ivan, ŢVIRCUN Alexandra. *Tendinţele globale ale investiţiilor alternative*. Revista „Economie şi Sociologie" (B), nr. 2, Chişinău, 2016, p. 73-78
2. LUCA Dezmir, *Investiţia în aur*, http://milionarulmioritic.com
3. VOICU Bogdan, *Capitalul uman: componente, niveluri, structuri. românia în context european*, Calitatea Vieţii, XV, nr. 1–2, p. 137, Bucureşti, 2004 http://www.revistacalitateavietii.ro/2004/CV-1-2-04/11.pdf
4. Alternative Investment, http://www.investopedia.com/terms/a/alternative_investment.asp
5. Investitiile alternative, o posibila solutie pentru fondurile de pensii private pe timpul crizei... si nu numai, http://www.1asig.ro/Investitiile-alternative-o-posibila-solutie-pentru-fondurile-de-pensii-private-pe-timpul-crizei-si-nu-numai-articol-101-33853.htm
6. Investitia in arta – ghid pentru incepatori, http://suntinvestitor.ro/ghid-investitii-arta/
7. Tipuri de vinuri, http://www.futurebrands.ro
8. 7 tipuri de investitii alternative despre care toti investitorii ar trebui sa afle, http://suntinvestitor.ro/7-tipuri-de-investitii-alternative-despre-care-toti-investitorii-ar-trebui-sa-afle/
9. Capitalul de risc, https://ro.wikipedia.org/wiki/Capital_de_risc
10. АВДЮШКИН Александр, *Альтернативные инвестиции. Определение, предпосылки возникновения, особенности*, http://www.beintrend.ru
11. Альтернативные инвестиции, http://hqbusiness.ru/alternativnye-investitsii
12. Альтернативные инвестиции, http://utmagazine.ru/posts/8411-alternativnye-investicii
13. Альтернативные инвестиции как способ получения прибыли, http://prostoinvesticii.com/drugie-investicii/alternativnye-investicii-kak-sposob-polucheniya-pribyli.html
14. Альтернативные инвестиции и дополнительная диверсификация инвестиционного портфеля, http://www.globfin.ru/articles/funds/altern.htm
15. Инвестиции в драгоценные камни, https://1profit.wordpress.com/с-какой-инвестиции-стоит-начинать/виды-инвестиций/passion-investment/brill-1/
16. Инвестиции в человеческий капитал, http://www.glossary.ru/cgi-bin/gl_sch2.cgi?RXlruil,lxqop!qgvoygr
17. Что такое альтернативные инвестиции, http://kudainvestiruem.ru/klassifikatsiya/alternativnye-investicii.html
18. Что должен знать начинающий инвестор в антиквариат?, http://mmgp.ru/blog/nachinayushhiy-investor-antikvariat/